

Година XXVI, број 13

ISSN 2334-6922

ГОДИШЊАК

ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

Филозофски факултет у Нишу
2013.

О ПРЕГАОЦИМА И ПРЕГАЛАШТВУ: СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ГЛАГОЛА ПРЕГНУТИ И ЊЕГОВИХ ДЕРИВАТА²

У раду се најпре описује семантичка структура именица *прегалац*, *прегалаштво* и других изведеница творених од глагола *прегнути* и његовог итератива *прегињати*. Да би се осветлио семантички развој деривата, анализи су подвргнути и мотивни глаголи. Промене формалне и семантичке природе, које су уочене праћењем књижевних и дијалекатских потврда употребе глагола *прегнути* у дијакроничкој перспективи, упућују на развој хомонима и на укрштање етимолошких гнезда псл. основа **gъb-* и **pręg-*. На крају рада се прелиминарно испитује могућност да се језичке структуре настале контаминацијом описују и тумаче у оквиру когнитивнолингвистичке теорије појмовне интеграције.

Кључне речи: семантика, творба, контаминација, хомонимија, теорија појмовне интеграције, именице *прегалац* и *прегалаштво*, глагол *прегнути*.

Указала се заиста прикладна прилика да се позабавимо двома у наслову поменутих именицама којима се означавају једна хвале вредна људска особина и носилац дате особине. И са чисто језичког становишта ове речи и њима сродни облици привлаче пажњу јер су прешле врло занимљив развојни пут обележен како формалним тако и значењским променама.

У савременој књижевној употреби, како показују примери који следе, семантика датих именица гравитира око појмова марљивости и предузимљивости. У појединим дефиницијама се истиче и волитивна компонента, тј. воља, спремност да се у одговарајућој ситуацији испоље поменуте особине.

прегалац, -аоца т. 'марљив, радишан, вредан, предузимљив човек': Истицао се као *прегалац* и мајстор за разне послове Р. Чолаковић, Наћи равновјесје између могућности благостања и могућности културног рада има бити циљ свих искрених *прегалаца* Хрватска ревија 1928. (РМС), *прегалац, -алица / прегаоца*

¹ marivu74@yahoo.com.

² Овај рад је настао у оквиру пројекта *Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика* (178007), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

’онај који је готов, вољан да скочи да нешто, обично тешко, уради’: Прегалац кућу гради, *прегаоц* м. ’id.’: Вуле е велики прегеоц. Нема посла кои он неће урадити Ускоци (Станић), *прегаоц* ’велики радник’ Васојевићи (Боричић);

непрегалац, -аоца м. нераспр. ’непредузимљива, неактивна особа’: ...да вам синчић остане свега вијека нејачак и непрегалац Виенац 1875. (РСА);

прегалаштво п. ’особина прегаоца, вредноћа, предузетност’: ...сав занос, борбеност и прегалаштво овог нашег великог човека Д. Живковић, Све их одликује широки либерализам... прегалаштво... и здрав људски разум Савременик 1919. (РМС), *прегалаштво* ’готовост да се нешто уради’ Ускоци (Станић).

Међутим, старије потврде, па и савремене, али дијалекатске, откривају и нешто другачија значења поменутих и њима сродних именица. Наиме, у њима је семантичко тежиште на смелости, одважности и одлучности, о чему сведоче следеће потврде:

прегалац, -аоца м. ’онај који на што прегне, der Entschlossene, Wager, promptus’ ЦГ (Вук), ’одважан, смео, срчан човек’: Прегеоцу бог даје махове: | раскрхаше силу Шенђерову! (Његош), ’срчан, одважан човек’: Да није вас, сила би преотела мах... прегеоцу би порасла уха, а слабићу не би преостало него да исели! С. М. Љубиша, Они с усклицима приме јуначке прегеоце и богато их обдаре М. Ђ. Милићевић (РЈА), *прегалац*, -аца / *прегаоца* ’онај који је способан за подвиге, смела, одважна особа’: Прегеоцу бог* помаже Ускоци (Станић), *прегалац* ’одлучан, спреман, басташан човек’ Никшић (Ђоковић);

прегињаћ, -аца м. ’онај који на што прегне, der Entschlossene, Wager, promptus’ ЦГ (Вук);

прегалаштво п. ’смело дело, подвиг, прегалаштво’ Ускоци (Станић);

прегнуће п. ’die Entschlossenheit, animus certus’: Но је помоћ Бога великога | И јуначко срце и прегнуће, | Ту се надај добру и поштењу (Вук) = ’прегалаштво, одважност’ (Његош), ’одважност’: Доцније се је ова дјевојка јуначким прегнућем избавила из турскога харема М. Ђ. Милићевић (РЈА)³, ’смело дело, подвиг, прегалаштво’: Така борба и прегнуће | Кроз вљекове у народу | За успомен остануће Ускоци (Станић),

прегињање п. ’das Wagen’ (Вук);

прегљост, -ости f. ’прегалаштво, одважност, смеоност’: ...природну му бојну преглост | убијаше, устезаше — Да ми силне и витешке | наше војске подигнемо, | ...са витештвом и преглошћу | на кавурску Гору Црну | навалимо, ударимо (Његош);

прегљода f. ’прегалаштво, одважност, смеоност’: ...већ са слогом и преглоћом | јунаштва се в’јенци грабе — Нека крепост и преглоћу | срца, душе Црногорца | ваш витешки дух породи (Његош).

³ РЈА s.v. наводи и пример из дела Б. Кашића: С велицијем прегнутјем његова сфетиња [папа, штамп. грешком његове сфетиње] потврди га, чије значење није сасвим јасно, те је у овом лексикографском извору пропраћено следећим коментаром: „*Možda ide ovamo i primjer, u kojemu je riječ pregnuće uzeta u slabijem smislu, t. j. odluka*“. Упркос томе упућујемо на њега јер је реч о раној потврди.

Описано значењско двојство карактеристично је и за сродне придеве. Уп. с једне стране:

прегаон адј. 'марљив, вредан, радин, предузетан': Радничка група... састојала се највише од младих, снажних, прегаоних оточана Ј. Косор (РМС);

прегнућљив адј. 'који се лако прихвата чега, спреман, вољан, оран': Обдан сам бивала веселија, у сну мирнија, срцем храбрија, вољом прегнутљивија Б. Будисављевић (РМС);

и са друге:

прегли, *-а*, *-о* адј. 'прегалачки, одважан, смео': ...прегле руке ко ћ' на тебе дићи — ...мишцу | преглу, чврсту и витешку... (Његош);

прегнућ адј. 'који је одлучан, упоран, смео': Крсто је био прегнућ мимо људе — Прегнућија је од сваког љуцког створа Пива (Гаговић);

прежен адј. 'који је одлучан, упоран, смео' Пива (Гаговић).

Придеви потврђују исти образац дистрибуције који се читовао код именица: старије и дијалекатске потврде одликују се семантиком 'смео и сл.', а новије и књижевне — значењем 'марљив и сл.'

У творбеном погледу наведене именице и придеви јесу већином изведенице од свршеног глагола *прегнути*⁴ и, у мањем броју, од његовог итератива *прегињати*, па је за потпунији увид у њихов семантички развој потребно сагледати однос значења мотивних глагола и њихових деривата.

У семантичком спектру поменутих глагола могу се издвојити три групе међусобно тесно повезаних значења. Прву скупину чине конкретна значења која се односе на промену облика или положаја аниматних и инаниматних ентитета из правог у крив:

прегнути, *прѣнѣм* 'савити (што гипко), укривити', 'савити (колена)' (RJA), 'biegen, beugen, inflecto' (Вук), 'савити, сагнути' (РМС), ~ *се* 'сагнути се, нагнути се' (RJA), 'савити се, нагнути се' (РМС), 'сагнути се преко нечега, пресавити се' Ускоци (Станић), *прѣгнути (се)*, *прѣнѣм (се)* 'савити (се), нагнути (се)' Лика (Ајџановић), *пригнути*, *пригнѣм* 'превити, пресавити', ~ *се* 'прегнути се': Пригнуо се прико парестате [ограде] и по на бетун Дубровник (Бојанић/Тривунац)⁵, *прѣгнути се*, *прѣгнем се* 'превити се' Косово (Елезовић); *прегињати*, *-њѣм* 'сагибати', 'савијати, превијати', ~ *се* 'сагибати се, нагињати се' (RJA), *прегињати (се)*, *-њѣм (се) impf.* и уч. према *прегнути (се)* (РМС), *пригињати (се)*, *-њѣн (се)* 'прегибати (се)' Дубровник (Бојанић/Тривунац), *прегињати се*, *-њѣм се* 'прегибати се' Косово (Елезовић).

⁴ Већина горенаведених девербала се изводи, непосредно или посредно, од облика партиципа перфекта актива овог глагола, а како постоје дублетне форме *прегнуо*, *-ула*, *-уло* и *прегао*, *-гла*, *-гло*, за творбу о којој је овде реч релевантна је била ова друга, краћа форма. Придев *прежен* је у ствари дијалекатски облик партиципа перфекта пасива, уп. нпр. дублетне форме *нагнут* и *нажен* у ускачком говору (Станић s.v. *нагнути*) и у говорима источне Херцеговине (Вушовић 1927: 60).

⁵ Што се тиче облика префикса, треба имати у виду да се у Дубровнику већ од 13. века у споменицима јавља *при-* = *прѣ-* (Белић 2006: 84–85).

Другу групу чине апстрактна значења из домена међуљудских односа 'склонити, наговорити':

прѣгнути, прѣгнѣм 'пригнути, склонити, наговорити', ~ *се* 'пригнути се, склонити се, бивати наговорен' (RJA), *прегнути* пренесено 'склонити, напутити, наговорити' (Mažuranić).

У трећу групу улазе апстрактне семантичке реализације 'одлучити се', 'осмелити се', 'подухватити се нечега', 'потрудити се' и сл. из којих су изведена значења горенаведених именица и придева:

прѣгнути, прѣгнѣм 'sich entschließen, decerno': прегао на једну страну (Вук), 'одлучити се, решити се на нешто; одважити се, осмелити се': ... бих волио, радије прегнуо | врело гвожђе дохватит зубима | но на Црну Гору ударити — Ја сам прега данас погинути — Који, браћо, данас прегнут неће | да с Турчином крвцу пролијева... (Његош), 'наканити се, одлучити, одважити се': Зато сам и ја прегао, да одговорим В. Лазићу Ђ. Даничић, Ред је признати, да се не мош дочепати одлике, ако собом не прегнеш М. Павлиновић, Ако прегнеш, да убијеш попа Андравића С. М. Љубиша (RJA), 'учинити, урадити; покренути се, мрднути; запети, потрудити се': Ако нѣ прегнѣш, ништа нећеш имати, 'одлучити, решити'⁶: Како си прѣгнуо, завршићеш ко нико твој Ускоци (Станић), *прѣгнути, прѣгнѣм* 'одлучно се прихватити, латити чега': Измирени другови, видевши колико су заостали, прегоше на посао из све снаге! С. Ранковић, Заклињала [сам га] да одлучно прегне превод С. Крешаћа, 'напрегнути, уложити све силе у извршењу чега': [Сплит] ће прегнути све силе да изврши свој нови задатак В. Назор, 'донети одлуку, решити се на што': Премишљао сам од сваке руке. Најпосле прегох да идем у свет М. Глишић, Камо душа прегне, онамо се подајем А. Шеноа, 'одважити се, осмелити се, усудити се на нешто': Не би ли прегнуо ти на Менелаја брзу стријелу бацити? превод Маретић/Ившић, ~ *се* 'одлучно се прихватити чега': ... Анђелија се прегла да гледа посѣ Ј. Веселиновић (PMS), *прегнути*: Прегнуше и пресуше [обновише] кров, сад је ко нов Пива (Гаговић s.v. *прѣсѣти*), *прегнѣт / прѣгнѣт, прѣгнѣм* pf. 'одлучити (се), предузети (какав подухват), усудити се да се нешто предузме, подухватити се нечега': Нијесам смио прегнѣт да испечем клачницу, нема ми ко помоћ, а клак ми треба много — Прегнѣла је сама послуже рата да тражи гроб синов кои је погинуо негђе у Босну — Вели е прегнѣла нека професорица да га обали на годину... — Прѣгнуо сам био да купим још мало имања, али нијесам мога скуцат дугове — Прегнѣо сам да радим нову кућу, а не знам оћу ли издурат — Свијема силама је прегнѣла да се уда за Јовицу, *прѣћ, -гнѣм* pf. 'предузети, одлучити (се)': Прѣгла је да школује свако од ђеце, а нема је пас за што уфатит Загарач (Ћупићи);

прѣгињати, -њѣм 'sich entschließen, decerno' ЦГ (Вук), 'одлучивати, имати одлуку': Прѣгињем те за грло уфатит и под ноге ка јагње распршит Пјеванија црногорска (RJA), impf. и уч. према *прѣгнути* (PMS).

Конкретна значења из прве групе, 'сагнути (се), савити (се) и сл.', одражавају базичну семантику лексичке породице организоване око псл.

⁶ Овде је пре значење 'приступити остварењу нечега, одлучно предузети нешто', можда и 'кренути, почети'.

корена **gъb-* (уп. SP 8: 319 s.v. *gъbati*, 320 s.v. *gъbnqti*), којој припадају наведени глаголи и њихови деривати. Она представљају полазиште за развој друге две скупине апстрактних значења.

У првом случају основни елементи ситуације из физичког домена пројектују се у социјални домен интерперсоналних односа, тј. успостављена је аналогија између ситуације у којој неко или нешто применом физичке силе мења нечији облик или положај и ситуације у којој неко наговарањем, убеђивањем мења нечије мишљење или понашање. Дато секундарно значење реализују и глаголи са другим префиксима, уп. *нагнути* pf. 'склонити, навести, навратити кога на што' (RJA), 'приволети' (PCA), *пригнути* pf. 'навести, навратити, потакнути, приволети, склонити' (RJA), 'наговорити, приволети, склонити' (PMC).

У другом случају посредни је пројекција из истог изворног домена у психолошки, интрасубјективни домен. За разлику од претходног значења које се јавља у семантичком садржају глагола са различитим префиксима, семантичке реализације 'одлучити се', 'осмелити се' и сл. везују се за облике с префиксом *пре-*, што упућује на помисао да је у овом случају семантика префикса имала важан удео у настанку разматраног секундарног значења глагола. Отуда се може претпоставити да је прва карика у семантичком развоју било конкретно значење 'сагнути се преко нечега', у којем се рефлектује основна семантика префикса **per-* 'преко, на другу страну' (уп. ESSJ 1: 165 s.v. *per*, Грицкат 1966–1967: 204, Стевановић 1975: 441–442, Вабић 1986: 486, Клајн 2002: 269–270). Даљи ток генезе овог значења осветљава одговарајућа апстрактна семантика имперфективног парњака *прегибати се*, који је посведочен код Е. Павића у облику *пригибати се* (где је *при-* = *пре-*) и у значењу 'колебати се': Ја вас држа[х] да сте свете ћуди, ал' сад видим, да се пригибате и одлуке праве не имате (RJA s.v. *pregibati*). Дакле, несвршеним глаголом се означава психичко стање предомишљања и двоумљења које претходи доношењу дефинитивне одлуке, тј. менталном преласку одређене границе⁷ ('на другу страну') и коначном опредељивању за неко становиште или деловање, што је пак исказано свршеним глаголом *прегнути*. Одатле се даље развио слабо потврђени секундарни имперфектив *прегињати* у значењу 'одлучивати'. Поводом разлике у рефлексивности између *прегнути*⁸ и *прегибати се* у разматраним значењима треба указати на коментар RJA s.v. *pregnuti* у вези с овим значењем: „*Upravo bi se očekivalo pregnuti se; takvih glagola bez riječce se, koja im upravo pripada, ima u našem jeziku nekoliko...*“. У овом случају видске дистинкције показале су се семантички релевантним. Одговарајућу видско-семантичку паралелу пружа глаголски пар *лòмити се* impf. 'колебати се при доношењу одлуке, двоумити се', *прелòмити се* pf. 'одлучити се, решити се, донети одлуку после дужег

⁷ О значењу 'прећи одређену границу' без ексцесивне компоненте в. Клајн 2002: 271.

⁸ Уп. међутим горенаведену потврду из дела Ј. Веселиновића за рефлексивно *прегнути се*.

колебања и противљења⁹: Ломила се, па се преломила, ушла у општину, за сина свог запитала Љ. Манојловић (РМС).

Додатне потврде у прилог повезаности конкретног значења 'савити се, нагнути се' и апстрактног 'решити се, одлучити се' налазимо у пољ. *naklonić się* 'нагнути се', 'решити се, одлучити се, одважити се на нешто; прихватити се, латити се чега' (ЭССЯ 22: 132 s.v. **nakloniti (se)*) и енгл. *bent on* 'bent on' → 'determined' (Tedesco 1951: 32). Пољска потврда још указује на то да, иако је префикс *pre-* значењски подржао гореописан семантички развој, његова улога ипак није била пресудна и да је кључни значај имала семантика глагола.

Даља семантичка варирања 'одважити се, осмелити се' и 'одлучно предузети нешто, подухватити се нечега' настала су у зависности од тога да ли је одлука скопчана с нечим опасним, ризичним или с неким послом који треба обавити.

Пажљивијим разматрањем потврда из треће семантичке групе уочавају се показатељи који упућују на то да извесне формално-семантичке промене нису само резултат развоја унутар ове лексичке породице, већ да је било и спољних утицаја. На формалном плану се може приметити да је дошло до промене акценатске парадигме, што је утицало и на промену у начину лексикографске обраде глагола *прегнути*. Док РЈА значење 'наканити се, одлучити, одважити се' доноси заједно са 'савити', 'сагнути, нагнути' у оквиру исте одреднице⁹, дотле се у РМС поменута значења раздвајају у две одреднице и међу облицима се успоставља акценатска разлика, уп. *прѣгнути*, *прѣгнѣм* рф. 'савити, сагнути': *прѣгнути*, *прѣгнѣм* 'одлучно се прихватити, латити чега', 'напрегнути', уложити све силе у извршењу чега', 'одлучити се, решити се на нешто', 'одважити се, усудити се на што' итд. Формално гледано, променом акцента овај глагол се у потоњој групи значења приближио глаголу *напрегнути* / *напрећи* / *напрећи*, *напрегнѣм*, а приближавање није само формално с обзиром на то да се једно од значења глагола *прегнути* дефинише управо помоћу глагола *напрегнути*. Реч је, дакле, о утицају глагола из породице *-прећи* / *-прегнути* < псл. **preġ-*.

Пада у очи, међутим, да описане акценатске разлике нема у цитираним дијалекатским изворима. С друге стране, у једном од њих, у речнику говора Загарача, дају се облички дублети *прегнѣт* / *прѣгнѣт*, *прѣгнѣм* и *прѣћ*, *-гнѣм* са значењем 'предузети, одлучити (се)', с тим што за глагол у овој другој одредници нема потврде инфинитива, већ се он у примеру којим се илуструје његова употреба јавља у облику *прегла* рт. рф. act., што представља регуларни дублет и код *прѣгнути*, *прѣгнѣм* 'biegen, beugen, inflecto', уп. *прѣгнуо* / *прѣгао*, *прѣгла* рт. рф. act. (Вук). Инфинитив *прѣћ* веро-

⁹ Такође и Вајан *прѣгнути* 'одлучити се' помиње у вези са *нагнути* и наводи да му је основно значење 'савити, сагнути', те га, према томе, укључује у гнездо псл. основе **gъb-* (Vaillant, La langue de Zlatarić 2.319 (1931), цитирано према Tedesco 1951: 32).

ватно представља иновацију везану за појаву нових краћих облика инфинитива код глагола на **-nōti* (Vaillant 3: 259 § 504). До промене долази у многим словенским језицима, па и у српско-хрватском, где је она, према Вајану, у штокавском ограничена на перфективе на *-нѣ-* чија се основа завршава задњонепчаним сугласником, уп. *клѣћи, клѣкнѣ-, дѣћи, дѣгнѣ-* итд. (Vaillant 3: 257 § 503). Измена у парадигми доводи до формалног приближавања варијанте *прѣћ, -гнѣм* основи префигираног глагола *на-прѣћу / нѣ-прѣћу* (поред *на-прѣгнути*), *нѣ-прѣгнѣм* 'затегнути, напети итд.' (РСА).

Овој контаминацији, која формалну основу има у хомонимији с.-х. континуаната облика **pergъ(b)nōti* и **-pregnōti*¹⁰, доприноси подједнако семантика лексема пореклом од псл. **preg-*, уп. нпр. *напрѣгнути / напрѣћу / нѣ-прѣћу, нѣ-прѣгнѣм* pf. 'заузети се, латити се, прегнути', дијал. 'навалити, запети' Лика, ~ *се* 'употребити сву снагу, запети, упети се, прегнути', 'ангажовати се, активирати се у појачаној мери; потрудити се, заузети се', *запрѣгнути / запрѣћу / за̀прѣћу, за̀прѣгнѣм* pf. 'напрегнути, напети (силу, снагу); напрегнути се, запети' (РСА). Индикативно је да се као синоним у наведеним лексикографским дефиницијама користи управо глагол *прегнути*.

Може се, на основу презентоване грађе, претпоставити да је полазно апстрактно значење било 'одлучити се на нешто, решити се на извршење нечега' (изведено из конкретног 'сагнути се преко нечега'), одакле се затим метонимијом (тј. променом фокуса) развило значење 'одлучно се подухватити чега', које је обезбедило семантичку основу за укрштање са лексиком окупљеном око псл. корена **preg-*. Као последица описаних лексико-семантичких промена, ова друга семантичка реализација избија у први план, док значење 'одлучити се', стиче се утисак, подлеже архаизацији и ограничавању на одређену дијалекатску зону.

Атракција између континуаната **pergъ(b)nōti* и **-pregnōti*, заснована на формално-семантичким факторима, доводи до семантичког цепања и хомонимизације у оквиру глагола *прегнути*, а затим до постепеног преласка једног од настајућих хомонима у лексичку породицу **preg-*. Показатељ ових процеса јесте и већ поменути акценатска промена старијег и данас дијалекатског *прѣгнути*, у значењима 'донети одлуку, решити се на што', 'одважити се', 'одлучно се прихватити чега', у савремено стандардно *прѣгнути* (према *напрѣгнути*, попут нпр. *núcamti* : *napúcamti*).

Занимљив је пример у РМС: [Сплит] ће прегнути све силе да изврши свој нови задатак, на основу кога је значење глагола *прегнути* дефинисано као 'н а п р е г н у т и, уложити све силе у извршењу чега', дакле помоћу гла-

¹⁰ У питању је облик **pregnōti, pregněšъ* 'брзо, нагло померити, тргнути, напети, пући' који има назално суфигирано презент према наслеђеном назално инфигираном презенту **preg-tī > *prēt'ī, prēžěšъ* 'id.; iungere' (М. Фурлан у Bezlaj 3: 110 s.v. *prēgniti*). Вајан такође напомиње да је глагол, будући перфективан у префигираним облицима, прешао у неким језицима у тип с презентом на **-ne-*, уп. пољ. *zaprzyc, zaprzęgnie-* 'упрегнути', с.-х. *напрѣгнути / напрѣћу, нѣ-прѣгнѣ-* 'затегнути, напети' (Vaillant 3: 166 § 435, 257 § 503).

гола из гнезда **preg-*. Овде се јавља допуна у функцији правог објекта које нема у осталим наведеним примерима употребе глагола *прегнути*, а која је, с друге стране, уобичајена за *напрегнути*, уп. Римска Курија морала је напрегнути све снаге да успостави добре односе између савезника Ј. Радонић (РСА s.v. *напрегнути*). Ово се може тумачити на два начина. Једно тумачење би било да је посредни депрефиксација од *на-прегнути*¹¹ и у том случају је у питању облик пореклом од **pregnōti*, који су лексикографи унели у одредницу једног од двају хомонима пореклом од **pergъ(b)nōti*, наравно, оног који је на путу да пређе у гнездо **preg-*. А друго објашњење је да је поменути хомоним *прегнути*, у процесу преласка у гнездо **preg-*, усвојио и синтаксичка својства глагола из ове породице.

Поменуте значењске промене глагола *прегнути* нашле су одраза и у семантици његових деривата: у РМС се значење одговарајуће глаголске именице *прегнуће* дефинише једино као 'напор, напрезање', што је семантички дериват тек последње карике у развоју значења мотивног глагола.

Како се могло видети, глагол *прегнути* је прошао кроз вишеструке формално-семантичке промене које су, по свој прилици, последица укрштања различитих етимолошких гнезда. Будући да је реч о пројекцији и комбиновању елемената различитог порекла у нову структуру, чини се да би когнитивнолингвистичка теорија појмовне интеграције могла послужити као погодан оквир за опис и тумачење језичких структура попут разматраног глагола. Ова теорија се тиче процеса конструкције значења и начина на које људи интегришу информације и заступа при том становиште да је појмовна интеграција једна од основних когнитивних операција од кључне важности за мишљење и имагинацију. Њен централни појам је мрежа појмовне интеграције која се састоји из два или више улазних менталних простора структурисаних информацијама из различитих појмовних домена, генеричког менталног простора који садржи структуру заједничку свим просторима у мрежи и амалгамског менталног простора са пројектованим одабраним елементима структуре улазних простора, који често формирају ново и засебно устројство (Coulson/Oakley 2000: 178).¹²

Када је реч о глаголу *прегнути*, формални изрази концептуалних елемената који су се појмовно интегрисали такође су се и формално слили, што није увек случај (уп. Turner/Fauconnier 1995: 200–202). Овај појмовно-формални амалгам има два улазна простора који се односе на глаголе *прегнути* < **pergъ(b)nōti* и *-прегнути* < **pregnōti* и њихове развијене значењске

¹¹ Тако је, према Вајану, рус. *пречь* 'затезати, напрезати; упрезати' настало депрефиксацијом од облика на *на-* и *за-* (Vaillant 4: 734 § 1208).

¹² Теорија има више алтернативних назива (енгл. *conceptual blending*, *conceptual integration*, *many space model* и *network theory*), о њеним основним постулатима в. нпр. Fauconnier/Turner 2002, 2006, Coulson/Oakley 2000. Одговарајуће термине у српском језику, који се овде користе, предложила је Расулић 2008.

структуре. Формално сливање је засновано на сличности фонолошких ликова наведених глагола, која је последица фонетских промена карактеристичних за српско-хрватски језик. У књижевном језику новонастала структура преузима акценатски тип који одликује глаголе пореклом од *-*pregnōti*. На плану садржаја пројекција елемената из улазних простора у амалгамски простор је селективна јер се пресликава само подкуп значења повезаних са датим облицима. У питању су узајамно компатибилна значења чија заједничка структура у апстрахованом виду подразумева персоналног агенса који има активан и позитиван однос према некој активности. Остала значења која се не уклапају у тај образац не подлежу пројектовању. Тако у новој структури, насталој у савременом књижевном језику, изостаје значење 'савијати, сагнути' из улазног простора глагола пореклом од **per-gъ(b)nōti* или значење 'загнати, напети (нпр. мишиће, тело)' из улазног простора глагола пореклом од *-*pregnōti*. Као последица описаног процеса интеграције, који је текао паралелно на плану форме и на плану садржаја, лексичке јединице заједно са својим концептуалним садржајем парцијално су се спојиле образујући нови облик са засебним значењским устројством.

Литература

- Ајџановић, Милан. Прилог проучавању лексике северозападне Лике. *Прилози проучавању језика* 33 (2002): 199–257.
- Белић, Александар. *Историја српског језика. Изабрана дела Александра Белића* 4. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006².
- Бојанић, Михаило, Тривунац, Растислава. Рјечник дубровачког говора. *Српски дијалектолошки зборник XLIX* (2002).
- Боричић, Вук. *Рјечник васојевићког говора*. Београд: Просвета, 2002.
- Вук: Стефановић Карацић, Вук. *Српски рјечник*. Беч, 1852; репринт Београд: Нолит, 1975.
- Вушовић, Данило. Дијалект источне Херцеговине. *Српски дијалектолошки зборник III* (1927): 1–70.
- Гаговић, Светозар. Из лексике Пиве (село Безује). *Српски дијалектолошки зборник LI* (2004): 1–312.
- Грицкат, Ирена. Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације (Начелна разматрања и савремена српскохрватска грађа). *Јужнословенски филолог XXVII/1–2* (1966–1967): 185–223.
- Ђоковић, Љубомир. *Говорни драгуљи никшићког краја*, Београд: Интерпрес, 2005.
- Елезовић, Гл., Речник косовско-метохиског дијалекта, II. *Српски дијалектолошки зборник VI* (1935).

- Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику. Први део: слагање и префиксација*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска, 2002.
- Његош: *Речник језика Петра II Петровића Његоша*, 1–2. Београд: САНУ, ЦАНУ, etc., 1983.
- Расулић, Катарина. Српско-енглеске творенице у светлу теорије појмовне интеграције. Милорад Радовановић, Предраг Пипер (ур.). *Семантичка проучавања српског језика*. Београд: САНУ, 2008, 269–289.
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–III. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1969. IV–VI. Нови Сад: Матица српска, 1971–1976.
- РСА: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1–. Београд: САНУ – Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- Станић, Милија. *Ускочки речник*, 1–2. Београд: Научна књига, 1990–1991.
- Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнोजезичка норма)* I. Београд: Научна књига, 1975.
- Ћупић, Драго, Ћупић, Жељко. Речник говора Загарача, *Српски дијалектолошки зборник XLIV* (1997).
- ЭССЯ: *Этимологический словарь славянских языков* (ред. О. Н. Трубачев), 1–. Москва: Наука, 1974–.
- Babić, Stjepan. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*. Zagreb: JAZU, Globus, 1986.
- Bezljaj, France. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, 1–5. Ljubljana: SAZU – Inštitut za slovenski jezik, 1977–2007.
- Coulson, Seana, Oakley, Todd. Blending basics. *Cognitive linguistics* 11–3/4 (2000): 175–196.
- ESSJ: *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena*, 1–2. Praha: Academia, 1973–1980.
- Fauconnier, Gilles, Turner, Mark. *The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 2002.
- Fauconnier, Gilles, Turner, Mark. Conceptual integration networks. Dirk Geeraerts (ed). *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2006 [1998], 303–371.
- Mažuranić, Vladimir. *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*. Zagreb, 1908–1922; репринт Zagreb: Informator, 1975.
- RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- SP: *Słownik prasłowiański* (pod red. F. Sławskiego), 1–. Wrocław etc.: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1974–.
- Tedesco, Paul. Slavic **pilьnъ* and **nagль*: Two Etymologies Based on Meaning. *Language* 27/1 (1951): 18–33.

Turner, Mark, Fauconnier, Gilles. Conceptual Integration and Formal Expression. *Metaphor and Symbolic Activity* 10/3 (1995): 183–204.

Vaillant, André. *Grammaire comparée des langues slaves*, I–IV. Paris: Klincksieck, 1950–1974.

Marija D. Vučković

ON *PREGAOCI* AND *PREGALAŠTVO*: SEMANTIC ANALYSIS OF THE VERB *PREGNUTI* AND ITS DERIVATIVES

The paper explores the semantic structure of the verb *pregnuti* along with its derivatives such as the nouns *pregalac*, *pregalaštvo* etc. The verb *pregnuti* underwent certain formal and meaning changes that indicate the development of homonyms and the process of contamination which involves lexical items stemming from Proto-Slavic bases **gъb-* and **pręg-*. As a final point, the paper discusses the possibility of applying Conceptual Integration (Blending) Theory to account for linguistic phenomena that are a result of contamination.

Keywords: semantics, word formation, contamination, homonymy, Conceptual Integration (Blending) Theory, nouns *pregalac* and *pregalaštvo*, verb *pregnuti*.

